

УДК 330.34

Г. Г. Старостенко,
доктор економічних наук,
Університет ДФС України

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ

Розглядаються питання, пов'язані з визначенням ролі інвестицій та інновацій як визначального фактора забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Проаналізовано перешкоди на шляху трансформації економічних відносин та можливі шляхи їх усунення.

На шляху переходу до моделі сталого розвитку існує багато невирішених питань, серед яких однією з головних є проблема державної підтримки інноваційних технологій.

При цьому важливо досліджувати як інтенсивність процесів трансферу технологій із наукової сфери у виробничу, так і циклічність економічного розвитку і мікроекономічну логіку процесів комерціалізації.

Ключові слова: інвестиції, інновації, конкурентоспроможність, національна економіка, трансформація, економічні відносини.

А. Г. Старостенко,
доктор экономических наук,
Университет ГФС Украины

ИНВЕСТИЦИИ И ИННОВАЦИИ В РЕАЛЬНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СФЕРЫ

Рассматриваются вопросы, связанные с определением роли инвестиций и инноваций как определяющего фактора обеспечения конкурентоспособности национальной экономики. Проанализированы препятствия на пути трансформации экономических отношений и возможные пути их устранения.

На пути перехода к модели устойчивого развития существует много нерешенных вопросов, среди которых одной из главных является проблема государственной поддержки инновационных технологий.

При этом важно исследовать как интенсивность процессов трансферта технологий из научной сферы в производственную, так и цикличность экономического развития и микроэкономическую логику процессов коммерциализации.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, конкурентоспособность, национальная экономика, трансформация, экономические отношения.

G.G. Starostenko,
Doctor of Economic Sciences,
University SFS of Ukraine

INVESTMENTS AND INNOVATIONS IN THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY AS A FACTOR FOR ENSURING COMPETITIVENESS ON THE EXAMPLE OF THE MANUFACTURING SECTOR.

Issues related to the definition of the role of investments and innovations as a determining factor for ensuring the competitiveness of the national economy are considered. The obstacles on the way of transformation of economic relations and possible ways of their elimination are analyzed.

On the path to the transition to a sustainable development model there are many unresolved issues, among which one of the main issues is the state support of innovative technologies.

At the same time, it is important to investigate how intensive processes of technology transfer from the scientific sphere to production, and the cyclical nature of economic development and the microeconomic logic of commercialization processes.

Key words: investments, innovations, competitiveness, national economy, transformation, economic relations.

Наука, технології та інновації, як засвідчує історичний досвід, завжди були вирішальним чинником розвитку суспільства. А за останні десятиліття країни з ринковою економікою значно активізували інноваційний процес і чим більше він прискорюється, тим стає масштабнішим. Інноваційна спрямованість господарської діяльності забезпечує суб'єктам господарювання конкурентні переваги, слугує зміцненню їх ринкових позицій, а отже, сприяє економічному піднесенню тих держав, що підтримують розвиток інноваційної діяльності у своїй країні.

Україна так і не позбавилася глибоких структурних деформацій і значно відстає від країн з ринковою економікою за сукупною продуктивністю всіх факторів виробництва та відповідно рівнем добробуту населення [15; с. 248].

Більшість підприємств залишилися технологічно відсталими, енергоємними, зі слабкою диверсифікацією продуктів і ринків. Саме тому в умовах збільшення відкритості економік країн світу та поглиблення глобалізаційних процесів стає актуальним питання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Як свідчать вітчизняні та зарубіжні дослідження, прогресивні зрушення у формуванні економічного базису розвитку національної та регіональної економіки на інноваційних засадах визначатимуть ефективні механізми забезпечення комерціалізації інноваційних технологій та їх трансферу з наукової сфери у виробничу.

Значний науковий доробок у розробку питань державного регулювання зазначеної сфери зробили такі автори, як В. Авер'янов, Г. Атаманчук, І. Бачило, Ю. Бурило, А. Васильєв, В. Копилов, Б. Кормич, Л. Кузенко, Б. Лазарєв, А. Макаренко, В. Наумов, В. Опришко, О. Радченко, О. Соснін, В. Цимбалюк, Л. Шиманський, О. Ющик та ін.

Питання формування інвестиційного іміджу та інвестиційної привабливості економіки України розглядав у працях О. Гаврилюк [3], формування концепції поліпшення інвестиційного

клімату в Україні аналізував О. Малютін [8], інноваційну парадигму управлінської діяльності аналізував В. Россоха [13], рейтингову оцінку економіки України за рівнем інвестиційної привабливості розглядала Н. Марченко [9].

Для України, перед якою поставлено стратегічне завдання модернізації національного господарства і більш ефективного включення у світову економіку, розвиток науково-технологічної та інноваційної сфери має практичне значення. Створення інноваційної системи, яка спирається на використання ринкових механізмів і активну державну науково-технологічну та інноваційну політику, повинно стати основою для розвитку галузей і секторів економіки.

Проте не достатньо повно розглянуто існуючі моделі регулювання цієї сфери та визначено механізми адаптації існуючого досвіду щодо цього питання. Метою цієї статті є спроба заповнити прогалину.

Передача технології може здійснюватися в різних формах, різними способами і по різних каналах. Вона може передаватися на комерційній і некомерційній основі, бути внутрішньо-фірмовою, державною і міжнародною.

Форми передачі технології на некомерційній основі:

- інформаційні масиви спеціальної літератури, комп'ютерні банки даних, патенти, довідники;
- конференції, виставки, симпозіуми, семінари, клуби;
- навчання, стажування, практика студентів, вчених і спеціалістів, здійснювані на паритетних основах університетами, фірмами, організаціями;
- міграція вчених і фахівців;
- перехресне ліцензування на паритетній основі.

Основний потік технології в некомерційній формі припадає на некомерційну, непатентоспроможну інформацію про фундаментальні дослідження, наукові відкриття і незапатентовані винаходи.

Некомерційні форми передачі технології, у тому числі внутрішній трансфер, здійснюються вільно і не мають потреби в договірно-правовому оформленні та регламентації.

Основними формами комерційної передачі інформації є:

- продаж технології в матеріалізованому вигляді – устаткування, технологічних ліній;
- прямі інвестиції, будівництво, реконструкція, модернізація, модернізація підприємства, фірм, виробництв;
- портфельні інвестиції, зокрема сучасні підприємства, якщо вони супроводжуються потоком інвестиційних товарів, а також лізингом;
- продаж ліцензій на всі види запатентованої промислової власності, крім товарних знаків, знаків обслуговування;
- продаж ліцензій на запатентовані види промислової власності – «ноу-хау», секрети виробництва, технологічний досвід, супровідні до переданих устаткуванню і техніці документи, інструкції, креслення, схеми, специфікації, технологічні карти, а також навчання фахівців, консультаційний супровід, експертиза;
- спільне проведення ОКР, науково-виробнича кооперація;
- інжиніринг [5; с. 342].

Інноваційний процес, будучи складним і багатоетапним, охоплює весь спектр видів діяльності – від досліджень до реалізації нового товару, дозволяє різним типам фірм зайняти в ньому відповідне їх особливостям місце в інноваційній галузі. Найчастіше ступінь участі

малої фірми в інноваційному процесі залежить від життєвого циклу продукту. Галузі з коротким циклом життя продукту (високотехнологічні галузі) вимагають регулярної розробки і виробництва нових видів продукції, що створює передумови для діяльності невеликих новаторських фірм саме в цих галузях.

Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність» головною метою сучасної державної інноваційної політики в Україні визначено створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно-чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Проголосивши перехід на інноваційну модель економічного зростання, для якої характерний високий рівень розвитку освіти та науки, особливо прикладної, стимулювання науково-дослідних робіт і конструкторських розробок, які мають сприятливе економічне середовище для реалізації, держава повинна була б забезпечити пріоритетну фінансову підтримку науки та інновацій, однак цього не відбулося.

В Україні існує кілька ланок, призначених для реалізації інноваційних проектів. Це Українська державна інноваційна компанія (УДІК), технологічні парки, зони спеціального режиму інвестиційної діяльності, інноваційні підприємства. Сукупність цих структур могла б перекрити практично все інноваційне поле економіки, але насправді цього не сталося.

Однак, фактично, єдиною структурою, яка на практиці підтримує інноваційний шлях розвитку української економіки, є технологічні парки.

Важливою проблемою на шляху створення національної інноваційної системи є також відсутність розгалуженої мережі фондів фінансової підтримки науково-технічного розвитку, до джерел утворення яких, крім бюджетних ресурсів, могли б бути залучені на взаємовигідних умовах кошти великого бізнесу, відповідних іноземних фондів, що дозволить використовувати та розвивати наявний науково-технічний потенціал. Не повною мірою відповідає вимогам інноваційного розвитку і структура органів державного управління. В її складі фактично відсутні органи стратегічної спрямованості.

За таких умов вітчизняні підприємства змушені постійно шукати нові, більш ефективні методи господарювання, відшукувати наявні резерви розвитку, знаходити нові ринки збуту власної продукції, а також постійно працювати над розробкою та впровадженням різноманітних інновацій, які зможуть забезпечити виживання підприємства в умовах все більш гострішої конкурентної боротьби. При цьому саме максимізацію інноваційної складової можна вважати умовою сталого розвитку підприємства в сучасних умовах, що вимагає від вітчизняних суб'єктів господарювання приділяти великої уваги управління власним інноваційним потенціалом.

Можна виділити такі моделі відносин держави та ринку в технологічній сфері: західну і східну. Західною моделлю називають шлях, яким ідуть індустріально розвинені країни, в його рамках можна виділити модель континентальної Європи і англосаксонську.

Англосаксонська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, яка передбачає превалювання приватного сектора над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Американський вплив у галузі комунікаційних технологій та інформаційної сфери відчутний у глобальних процесах, міжнародній політиці, світовій

економіці. Ця модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій для встановлення соціальних, політичних, культурних зв'язків у суспільстві.

Англійська модель максимально наближена до американської.

- Роль держави обмежується створенням умов для ринкової конкуренції в інформаційній сфері.

- Стратегія розвитку суспільства визначається як приватна ініціатива, лібералізація ринку телекомунікацій, створення мереж та інформаційних супермагістралей, захист нових структур на інформаційних ринках.

Таким чином, можна констатувати, що концепція інформаційної політики в рамках англосаксонської моделі виходить зі становища в міжнародному інформаційному просторі, рівня розвитку інформаційних технологій і впровадження нових форм управління інформаційними потоками.

Актуальне для континентальної Європи питання про те, що розвивати спочатку – мережі або послуги, не стоїть перед США і Великобританією. Там домінує думка, що необхідно спочатку побудувати мережі для того, щоб розвивати послуги.

Європейська модель також вирізняється пошуками рівноваги між контролем держави та стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу. Характерними рисами європейської моделі є варіативність і політична спрямованість програм регулювання інформаційної сфери для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням економіки знань, різними можливостями постіндустріального розвитку.

В основі азійської моделі – альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними трансформаціями.

Прискореними темпами характеризується інформаційний розвиток Китаю. В основі цього розвитку лежить модель економічної співпраці держави і ринку. Вагомі інвестиції китайського уряду у сферу науково-технічних розробок, залучення іноземного капіталу вже приносять свої плоди, обіцяючи в майбутньому перетворити цю раніше технічно відсталу країну в один зі світових центрів нових технологій [2; с. 65].

Загальносвітова економічна трансформація відбувається на базі новітніх технологій, концентрації виробництва і капіталу, посилення глобальних і регіональних інтеграційних процесів. Висунення високих технологій на передній план у процесі економічного розвитку визначило зміну пріоритетів у питаннях інвестування і глобальної конкуренції. Головна увага держави зосереджується на формуванні такого підприємницького середовища, яке підвищує можливості підприємств бути інноваційними, гнучкими і конкурентоспроможними.

Необхідною умовою виходу України з кризового стану, інтеграції до ЄС та розв'язання проблем національної безпеки є розробка і реалізація стратегії щодо підвищення її міжнародної конкурентоспроможності. Тільки забезпечення високої конкурентоспроможності вітчизняної економіки на внутрішньому та на світових ринках може закласти основи для зростання обсягів виробництва, життєвого рівня населення [2; с. 68].

Постіндустріальний етап світового господарювання формує нові детермінанти та критерії ефективності національних моделей економічного розвитку. Основою соціально-економічного прогресу стає здатність економічних систем забезпечувати безперервний процес створення

та виробничого освоєння нових технологій. Посилення міжнародної конкуренції, формування глобального конкурентного середовища, залучення всіх країн до процесу міжнародного поділу праці спонукає уряди держав до пошуку джерел стратегічних конкурентних переваг, що і зумовлює важливість цілеспрямованої державної підтримки інноваційної діяльності, яка дозволяє забезпечити довгострокові переваги на основі технологічних новацій.

До основних принципів державної інноваційної політики відносять:

- орієнтацію на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку й використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної податкової та митної політики у сфері інноваційної діяльності тощо.

Отже, одним із першочергових завдань у переході України до інноваційного типу розвитку має стати:

- створення діючого правового механізму реалізації державної науково-технічної й інноваційної політики. Потребує розробки ряду законів, зокрема: «Про трансфер технологій», що забезпечував би регулювання технологічного трансферу на національному і міжнародному рівнях; «Про охорону державних науково-технічних таємниць», що запобігав би неконтрольованій передачі науково-технічних досліджень за кордон;
- формування ефективного механізму довгострокового кредитування реального сектору, особливо інноваційної діяльності за рахунок створення спеціалізованої державної кредитної установи (банку реконструкції і розвитку), яка б могла працювати як через комерційні банки, так і мала б право прямого кредитування підприємств під визначені урядом найважливіші інноваційні проекти.

При цьому важливо досліджувати як інтенсивність процесів трансферу технологій з наукової сфери у виробничу, так і циклічність економічного розвитку і мікроекономічну логіку процесів комерціалізації. Відсутність цілісної методології дослідження процесів комерціалізації інноваційних технологій, недооцінка ролі та значення комерціалізації у формуванні економіки, що спрямована на інновації, не сприяють ефективному техніко-економічному розвитку України на основі виробничого використання передових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Л. Л. Антонюк. – Режим доступу : www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2005_1_Antoniuk_ukr.pdf.

2. Арутюнова Є. Ю. Зарубіжний досвід створення інноваційної інфраструктури та можливість його застосування для України / Є. Ю. Арутюнова, М. Г. Мордвінова, Р. В. Ободець // Економічний простір. – 2009. – № 22/1. – С. 65–70.

3. Гаврилюк О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 99.
4. Державне агентство України з інвестицій та інновацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agribusiness.kiev.ua> <http://ukrstat.gov.ua>
5. Кравців В. С. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації : монографія / В. С. Кравців, М. І. Мельник, В. Б. Антонов; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2011. – 366 с.
6. Зростання інвестиційної привабливості. – УКАБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agribusiness.kiev.ua>.
7. Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ifc.org/Ukraine/bee
8. Малютін О. К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні / О. К. Малютін // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 41.
9. Марченко Н. А. Рейтингова оцінка України за рівнем інвестиційної привабливості / Н. А. Марченко // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2011. – № 2 (10). – С. 94–100.
10. Мусіна Л. А. Формування та реалізація державної політики сприяння розвитку інноваційних виробництв і технологій / Л. А. Мусіна // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. – К. : НДЕІ, 2012. – № 5(132). – С. 78–82.
11. Офіційний сайт «Дослідного центру Brookings Institution» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.brookings.edu/>
12. Рейтинги агентства Moodys [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moodys.com>
13. Россоха В. В. Інноваційна парадигма управлінської діяльності / В. В. Россоха // Агроінком. – 2005. – Вип. 5–6. – С. 59–61.
14. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар / Дж. Стігліц; пер. з англ. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 252 с.
15. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт.-упоряд. : Г. О. Андрощук, І. Б. Жилиєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.

Стаття надійшла до редакції 13 лютого 2018 року